

Rola kuratora w zabezpieczeniu dziecka w sytuacji kryzysowej i wykonaniu orzeczenia o przymusowym odebraniu dziecka w trybie 598⁶⁻¹³ k.p.c.

Przedstawiony poniżej sposób postępowania kuratora w sytuacji kryzysowej (przypadek I, rys. 1) oraz podczas wykonywania orzeczenia sądu o przymusowym odebraniu osoby podlegającej władzy rodzicielskiej (przypadek II, rys. 2) zakłada spełnienie kilku warunków:

- znają zasadę praworządności, w myśl której organy władzy publicznej działają na podstawie i w granicach prawa (art. 6 Konstytucji RP) oraz że organy administracji publicznej działają na podstawie przepisów prawa (art. 6 K.p.a.). W praktyce oznacza ona, że organy mogą robić tylko to, na co im prawo zezwala. Państwo działając za pośrednictwem swoich organów nie może w dowolny sposób traktować swoich obywateli, nawet w ich najlepiej pojętym interesie, o ile wolność obywatela nie została ograniczona przepisem rangi ustawowej, zaś organ nie nabył takiego uprawnienia przepisem tej samej rangi.
- przedstawiciele poszczególnych służb (a przynajmniej kuratorzy, pracownicy socjalni, policjanci) znają swoje kompetencje, znają kompetencje swoich partnerów (optymalnie kiedy znają się osobiście), mają świadomość spoczywającej na nich odpowiedzialności za rozwiązanie problemu;
- są gotowi do współpracy i skoncentrowani na poszukiwaniu najlepszego rozwiązania problemu zgodnie z interesem dziecka i w ramach obowiązującego prawa;
- zasady współpracy i kanały informacyjne powinny zostać wypracowane zanim dojdzie do sytuacji kryzysowej. Koalicjanci powinni dokładnie wiedzieć jak zrealizować zadanie, do kogo i w jaki sposób zwrócić się po pomoc lub nawiązać kontakt, jakiej pomocy można oczekiwać. To co możliwe do przewidzenia należy omówić i ustalić zanim zajdzie realna potrzeba wykonania zadania. Podczas interwencji nie ma miejsca i czasu na dywagacje i spory kompetencyjne, nie ma też za wiele miejsca na improwizacje.

I. Postępowanie w sytuacji kryzysowej w przypadku stwierdzenia przez kuratora sądowego faktu pozostawienia dziecka bez opieki lub którego życie lub zdrowie jest zagrożone (rys. 1)

1. W przypadku stwierdzenia podczas wykonywania czynności służbowych stanu zagrożenia zdrowia lub życia (np.: dziecko ofiara przemocy w rodzinie, dziecko, którego rodzice będąc w stanie upojenia alkoholowego, nie są w stanie sprawować pieczy nad dzieckiem, itp.) – **kurator winien wezwać policję**. (art. 12 ust. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie - uppr).
2. W oczekiwaniu na przyjazd policji powinien rozeznaczyć sytuację dziecka, w szczególności czy w najbliższym otoczeniu mieszkają osoby spokrewnione z dzieckiem i zdolne do zapewniania mu opieki, do czasu wyjaśnienia sytuacji dziecka (w przypadku podejrzenia stosowania przemocy względem dziecka), a przynajmniej do czasu odzyskania przez rodziców zdolności sprawowania opieki nad dzieckiem (w przypadku nadużywania alkoholu). Kurator nawiązuje kontakt z osobą wskazaną przez organizatora rodzinnej pieczy zastępczej, (czyli najprawdopodobniej przez PCPR – por. art. 76 + 182 ust. 1 i 4), którego zadaniem byłoby wskazanie rodzinny zastępczej lub placówki, która mogłaby zapewnić

dziecku opiekę w sytuacji kryzysowej. Chodzi w tym wypadku o taką osobę lub instytucję, do której kurator zwracałby się poza godzinami urzędowania PCPR (np. po południu i w dni wolne od pracy) i która mogłaby wskazać placówkę najbliższą miejsca interwencji, zdolną zapewnić opiekę nad dzieckiem. Takie rozwiązania o charakterze „pogotowia” działające po godzinach urzędowania PCPR i OPS i w dni wolne od pracy, funkcjonują już w wielu miastach i gminach. Wydaje się wskazane, aby zespoły interdyscyplinarne zadbały o stworzenie odpowiednich kanałów komunikacyjnych na okoliczność sytuacji kryzysowych (por. art. 9b ust. 2 uppr).

3. Jeżeli kurator stwierdza, że dziecko wykazuje oznaki choroby lub posiada widoczne obrażenia wymagające interwencji medycznej, kurator zawiadamia służbę medyczną, np. pogotowie ratunkowe.
4. Funkcjonariusze Policji prowadzą działania interwencyjne w celu zabezpieczenia dziecka (wg właściwych policji procedur interwencji) i dokonania niezbędnych ustaleń faktycznych (np. zbadanie stopnia stężenia alkoholu, badania alkomatem). Kurator przedstawia funkcjonariuszom dokonane ustalenia. W porozumieniu z Policją, kurator ustala optymalny sposób zabezpieczenia dziecka i podejmuje decyzję co do sposobu interwencji (np. oddanie pod opiekę osoby spokrewnionej, umieszczenie w rodzinie zastępczej lub placówce opiekuńczo-wychowawczej) i udziela im pomocy, np. przy doprowadzeniu / dowiezieniu dziecka do placówki (przy przewożeniu dzieci poniżej lat 12 i poniżej 150 cm wzrostu pojazdy policji wyłączone są z obowiązku posiadania fotelika ochronnego, art. 39 ust. 4 ustawy z dnia 20.06.1997 r. *Prawo o ruchu drogowym*, Dz.U.2005.108.908). W sytuacji, gdy interwencja dotyczy rodziców w stanie upojenia alkoholowego ma zastosowanie art. 23 ust. 3 ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu Alk.
5. Policja wspólnie z kuratorem oddają dziecko wskazanej przez przedstawiciela organizatora rodzinnej pieczy zastępczej, rodzinie zastępczej lub dyrektorowi placówki. Dzieci poniżej 10 lat winny być doprowadzane do rodziny zastępczej pełniącej funkcję pogotowia (art. 58 ust. 1 pkt 2 *ustawy o wspieraniu rodziny...*; rodzina zastępcza może odmówić przyjęcia starszych dzieci doprowadzonych przez Policję lub Straż Graniczną - art. 58 ust. 2 pkt 2 *ustawy o wspieraniu rodziny...*). Dzieci powyżej 10 lat i rodzeństwa winny być doprowadzane do placówki opiekuńczo-wychowawczej typu interwencyjnego (art. 103 ust. 1 i 2 pkt 2 *ustawy o wspieraniu rodziny*). Z brzmienia art. 103 ust. 9 *ustawy o wspieraniu rodziny...* można wnosić, że do placówki mogą być doprowadzane także dzieci poniżej 10 roku życia, w takich wypadkach dziecko zostaje niezwłocznie umieszczone w jednej z form rodzinnej pieczy zastępczej. Do placówki nie może być doprowadzony nieletni w trakcie „ucieczki” z ZP, SdN czy MOW (art. 103 ust. 4 *ustawy o wspieraniu rodziny...*).
6. Policja postępuje dalej według procedury NK określonej w rozporządzeniu RM z dnia 13.09.2011 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty”... (Dz.U.2011.209.1245), wypełnia formularz NK-A, przekazuje go do przewodniczącego Zespołu Interdyscyplinarnego, uczestniczy w pracach tego Zespołu i powołanej w tym celu grupy roboczej (art. 9a-9d Ustawy z dnia 29.07.2005 r. o *przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*, Dz.U.2005.180.1493 z późn. zm.).
7. Kurator sporządza informację dla sądu na temat zastanej sytuacji, dokonanych ustaleń podjętych działań w celu zabezpieczenia dziecka. Ponadto włącza się w prace zespołu interdyscyplinarnego i grupy roboczej (działania kuratora miały miejsce w związku z wykonywaniem przez niego czynności służbowych, a więc w odniesieniu do podopiecznych kuratora, co powoduje, że nie tylko może, ale powinien brać udział w pracy grupy roboczej i zespołu interdyscyplinarnego).
8. Sąd rozważy zasadność wszczęcia nowego postępowania w celu wyjaśnienia sytuacji rodzinnej i opiekuńczej dziecka (art. 570 kpc). W tym celu może między innymi zlecić kuratorowi sądowemu przeprowadzenie wywiadu środowiskowego (art. 570¹ kpc), ewentualnie zażądać informacji od przewodniczącego zespołu interdyscyplinarnego.

II. Postępowanie w sytuacji wykonania postanowienia sądu dotyczącego umieszczenia małoletniego w rodzinie zastępczej lub placówce opiekuńczo-wychowawczej. (rys. 2)

1. Po prawomocnie zakończonym postępowaniu, sąd (na podstawie art. 109 §4) zawiadamia PCPR właściwy ze względu na miejsce zamieszkania dziecka, zwraca się (w myśl § 267.1 rusp) o wydanie skierowania do odpowiedniej instytucji pieczy zastępczej (rodziny zastępczej lub placówki opiekuńczo-wychowawczej) oraz zobowiązuje PCPR do udzielania właściwej pomocy dziecku i rodzinie, do informowania sądu o udzielonej pomocy oraz do współpracy z kuratorem.
2. Organizator rodzinnej pieczy zastępczej (w praktyce pewnie PCPR) zgodnie z orzeczeniem sądu wskazuje odpowiednią instytucję, a równocześnie podejmuje współpracę z rodziną, między innymi w celu przygotowania rodziny do wyjścia z kryzysu, podtrzymania kontaktu z dzieckiem w instytucji pieczy zastępczej i docelowo powrotu dziecka do rodziny.
3. Po otrzymaniu skierowania sąd poleca rodzicom oddanie dziecka instytucji pieczy zastępczej i określa termin wykonania tego obowiązku. Rodzice mogą zwrócić się do OPS i PCPR o udzielenie niezbędnej pomocy dla wykonania polecenia sądu. Takie działanie byłoby zgodne z „podstawowym założeniem postępowania o odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką [jakim] jest dobrowolne oddanie tej osoby uprawnionemu przez zobowiązanego” (J. Jagieła, s. 248, 252). Jeżeli jednak, z przebiegu postępowania sądowego wynika, że rodzice dobrowolnie nie wydają dziecka wskazanej instytucji, sąd zleci kuratorowi przymusowe odebranie dziecka (art. 598⁶ k.p.c.).
4. Po otrzymaniu postanowienia w sprawie przymusowego odebrania zawodowy kurator rodzinny (por. H. Haak, s. 365) podejmuje działania: ustala termin i miejsce odebrania osoby podlegającej władzy rodzicielskiej, powiadamia o tych ustaleniach przedstawiciela instytucji uprawnionej (wg uprzednich ustaleń: przedstawicielowi PCPR, rodziny zastępczej lub placówki opiekuńczo-wychowawczej), któremu odda dziecko odebrane rodzicom lub opiekunom (zobowiązanemu).

Niestawiennictwo przedstawiciela instytucji uprawnionej na miejscu wykonywania czynności w terminie określonym przez sąd spowoduje niewykonanie orzeczenia sądu. Kurator powiadamia o przyczynie niewykonania orzeczenia właściwy sąd (art. 598¹¹ §2 k.p.c.) i prokuratora (art. 598¹¹ §1 k.p.c.). Powiadomi również o takim zdarzeniu jednostki nadrzędne tych organów i instytucji (§ 5 ust. 6 rozporządzenia MS z dnia 12 czerwca 2003 r. w sprawie szczegółowego sposobu wykonywania uprawnień i obowiązków kuratorów sądowych). Kurator wyznaczy następny termin wykonania orzeczenia i powtórzy całą procedurę
5. Jeżeli kurator napotyka na przeszkody w wykonaniu przymusowego odebrania osoby podlegającej władzy rodzicielskiej napotyka na przeszkody np. wskutek ukrycia tej osoby lub innych czynności podjętej w celu udaremnienia wykonania orzeczenia, np. nie wpuszcza kuratora do mieszkania – kurator zawiadomi prokuratora (art. 598¹¹ §1 k.p.c.).
6. Jeżeli rodzice (opiekunowie, zobowiązani) odmawiają ujawnienia miejsca pobytu dziecka, kurator złoży wniosek do sądu o zarządzenie przymusowego sprowadzenia tych osób w celu złożenia przez nie oświadczenia o miejscu pobytu dziecka (art. 598¹¹ §2 k.p.c.).
7. W zależności od sytuacji kurator zażąda pomocy organu pomocy społecznej lub innej instytucji opiekuńczej (art. 598¹² §1 k.p.c.).

Może także zażądać pomocy policji, której obowiązkiem jest ochrona osoby kuratora i innych osób uczestniczących w wykonaniu czynności, w szczególności osoby odbieranej (art. 598¹⁰ k.p.c.).

W razie potrzeby kurator może polecić policji usunięcie osób przeszkadzających w wykonaniu orzeczenia (art. 598¹¹ §3 kpc). Do żądania stosownej pomocy przy wykonywaniu czynności służbowych uprawnia kuratora także art. 9 ust. 5 ustawy z 27 lipca 2001 roku o kuratorach sądowych.

8. Jeżeli wskutek wykonania orzeczenia dobro dziecka mogłoby doznać **poważnego uszczerbku** (np. *groźba okaleczenia lub zamach na życie dziecka lub osoby uprawnionej, groźba samookaleczenia lub samobójstwa osoby, u której dziecko przebywa*), kurator **czasowo** wstrzyma się z wykonaniem orzeczenia, chyba że wstrzymanie wykonania stwarza poważniejsze zagrożenie dla dziecka. **Kiedy zagrożenie ustanie** kurator ponownie przystąpi do wykonania orzeczenia. Decyzje w sprawie odstąpienia podejmuje kurator! (nie sąd, nie sędzia, nie prokurator, nie pracownik socjalny czy policjant albo psycholog, ale wyłącznie kurator)
9. Przekazanie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej uprawnionemu kończy czynność przymusowego wykonania orzeczenia przez kuratora sądowego.

Dalsze czynności, a co za tym idzie odpowiedzialność za dziecko i jego umieszczenie w placówce, spoczywają na uprawnionych: organach PCPR, placówce lub rodzinie zastępczej.

Na ich prośbę kurator sądowy może uczestniczyć w odwiezieniu dziecka do placówki, na zasadzie współpracy z PCPR, o której mowa w art. 109 §4 kro.

III. Postępowanie w sytuacji kryzysowej – „perspektywa obywatelska” (rys. 3)

1. Wszyscy obywatele posiadają moralny obowiązek pomocy osobie w potrzebie, w szczególności małoletnim dzieciom pozostawionym bez opieki, porzuconym, których życie lub zdrowie jest zagrożone. Wynika on z zasad etycznych stanowiących fundament społeczeństwa, w szczególności z zasady solidarności.
2. Stwierdzając porzucenie dziecka lub pozostawienie go bez opieki, osoba fizyczna powinna odpowiednio zabezpieczyć dziecko, tzn. oddać je najbliższemu krewnym, o ile ich zna. Jeżeli nie ma takiej możliwości to powinien doprowadzić dziecko do najbliższej placówki zajmującej się opieką lub wychowaniem: do szkoły, przychodni zdrowia, itp., względnie wezwać pomocy policji, straży gminnej lub, jeśli wymaga tego sytuacja, pogotowia ratunkowego. Wymienione instytucje są zobowiązane do udzielenia niezbędnej pomocy i zabezpieczenia dziecka.
3. Każdy ma obowiązek powiadomić sąd opiekuńczy o faktach uzasadniających wszczęcie sprawy z urzędu (art. 572 kpc), a takimi są z pewnością pozostawienie dziecka bez opieki.
4. Sąd z urzędu wszczyna postępowanie mające doprowadzić do wyjaśnienia sytuacji rodzinnej i opiekuńczej dziecka (art. 570 kpc). W tym celu między innymi zleci kuratorowi sądowemu przeprowadzenie wywiadu środowiskowego (art. 570¹ kpc).